

вичерпного переліку таких наук послугуватиме підґрунтям для формування методологічного базису дослідження системи управління підприємством.

Література

1. Алексеев А. Н. Исследование систем управления. [Электронный ресурс] / А. Н. Алексеев. – Режим доступа : http://e-college.ru/xbooks/xbook192/book/index/index.html?go=part-003*page.htm.
2. Алексеева М. Б. Основы теории систем и системного анализа : [учебн. пособ.] / М. Б. Алексеева, С. Н. Балан. – СПб. : СПГИЭУ, 2002. – 55 с.
3. Воронцова Г. В. Основные направления адаптации системы управления предприятием в конкурентной среде [Электронный ресурс] / Г. В. Воронцова. – Режим доступа : http://science.ncstu.ru/articles/econom/2010_10/34.pdf/file_download.
4. Глущенко В. В. Исследование систем управления : [учебн. пособ.] / В. В. Глущенко, И. И. Глущенко. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Железнодорожный : ООО НПЦ «Крылья», 2004. – 416 с.
5. Зайцев А. К. Исследование систем управления : [учебн. пособ.] / А. К. Зайцев. – Н. Новгород : НИМБ, 2006. – 123 с.
6. Иванова Т. Ю. Теория организации. Краткий курс : [учебн. пособ.] / Т. Ю. Иванова, В. И. Приходько. – СПб. : ООО «Питер Принт», 2004. – 273 с.
7. Ивлиева Н. Н. Содержание понятия «система управления» в современных условиях [Электронный ресурс] / Н. Н. Ивлиева. – Режим доступа : <http://www.c-pp.ru/reports.php?rep=4&gaz=2>.
8. Игнатъева А. В. Исследование систем управления : [учебн. пособ.] / А. В. Игнатъева, М. М. Максимцов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 157 с.
9. Исследование систем управления : [учебн. пособ.] / [Архипова Н. И., Кульба В. В., Косяченко С. А. и др.] ; под ред. Н.И. Архиповой. – М. : ПРИОР, 2002. – 384 с.
10. Ким А. Система управления предприятием [Электронный ресурс] / А. Ким. – Режим доступа : <http://www.lessonslarned.ru/systema-upravleniya-predpriyatiem>.
11. Коротков Э. М. Исследование систем управления : [учебн.] / Э. М. Коротков. – М. : «ДЕКА», 2000. – 183 с.
12. Лапыгин Ю. Н. Исследование систем управления : [учебн. пособ.] / Ю. Н. Лапыгин. – М. : Инфра-М, 2007. м 311 с.
13. Менеджмент и управление. Методические материалы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hw-nsk.ru/index/0-69>.
14. Мыльник В. В. Исследование систем управления : [учебн. пособ.] / В. В. Мыльник, Б. П. Титаренко, В. А. Волочненко ; под ред. В.В. Мыльника. – М. : ГИНФО, 2001. – 281 с.
15. Система управления организацией: методология, процесс, структура, техника и технология управления. Современная гуманитарная академия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.standard-company.ru/standard-company1.shtml>.
16. Теория организации : учебн. / [Алиев В. Г., Варфоломеев В. П., Варфоломеева Э. А. и др.] ; под общ. ред. В. Г. Алиева. – [2-е изд., перераб.и доп.]. – М. : Экономика, 2003. – 431 с.
17. Янг С. Системное управление организацией / С. Янг ; [пер. с англ.]. – М. : "Советское радио", 1972. – 456 с.

Надійшла 02.03.2011

УДК 658.167

Н. С. КАРВАЦКА

Хмельницький національний університет

СВІТОВІ ЕКОНОМІЧНІ КРИЗИ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, НАСЛІДКИ, ІНСТРУМЕНТАРІЙ РОЗВ'ЯЗКУ

У статті розглянуто світові кризи, що мали місце у період розвитку індустріального суспільства, визначено причини їх виникнення та проаналізовано антикризовий інструментарій подолання кризових явищ в економіках різних країн.

The crises that occurred during the development of industrial society considered in the article, determined causes of the crises, the crisis management tools to overcome the crisis in the economies of various countries are analyzed.

Ключові слова: світова криза, економічний цикл, антикризове управління.

Вступ. Історія становлення і розвитку світової економічної системи свідчить про те, що нерівномірність процесу її функціонування, коливання обсягів виробництва і збуту, виникнення глибоких спадів виробництва, що характеризується як кризова ситуація, варто розглядати як деяку загальну закономірність. Коливання фаз (підвищення, зниження) супроводжується істотними змінами у структурі економіки, динаміці цін, обсягах виробництва, співвідношенні продуктивності праці і доходів,

нагромадженні та споживанні. Відповідно світова економічна практика виробила цілий арсенал інструментарію подолання кризових явищ, систематизація і аналіз якого буде доречна для визначення напрямків розвитку економіки України сьогодні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Криза (від грец. *krisis* – рішення, поворотний пункт, результат):

- 1) різкий крутий перелом у чому-небудь, важкий перехідний стан;
- 2) гостре утруднення з чим-небудь; важке положення [2].

З погляду науки про управління криза – це переломний етап у функціонуванні будь-якої системи, у процесі якої вона піддається впливу ззовні і зсередини, що вимагає якісно нового реагування з її боку. З погляду циклічності розвитку ринкової економіки – економічна криза – фаза економічного циклу, під час якої відбувається різке відновлення порушених відтворювальних пропорцій шляхом спаду виробництва, недовантаження виробничих потужностей, зростання безробіття та ін. [4].

Аналіз світової економіки дає підстави науковцям виявити найбільш важливі економічні [1, с.261] цикли:

- короткострокові (цикли Дж. Кітчана), тривалість яких 3–5 років, причини – активізація на фінансових ринках;
- середньострокові (цикли Джаглера і Кузнеця), тривалість яких коливається в межах 10–20 років; їх пов'язують зі структурними зрушеннями в економіці та суттєвими міжгалузевими переливами капіталу;
- довгострокові, або довгохвильові (цикли Кондратьєва), їх тривалість 50 років. Вони пов'язані із радикальними змінами в технологічній базі як національної, так і світової економіки.

Ряд економістів пояснює циклічність розвитку економіки в цілому особливостями її окремих процесів. Наприклад, М.Д. Кондратьєв, Й. Шумпетер причиною циклічності розвитку вважали особливості відтворення основного капіталу. Існування середніх циклів зазначені науковці пояснювали особливостями відтворення активної частини основного капіталу, а довгих – особливостями відтворення основного капіталу великих капітальних об'єктів, що здійснюється на принципово новій технічній основі та потребує величезних капітальних вкладень; короткі цикли пов'язували зі зменшенням попиту.

З кінця XVIII ст. в економіці розвинутих країн відбулося чотири великі, або довгі, економічні цикли: 1789–1849 роки; 1849–1896 роки; 1896–1938 роки; з 1952 року до наших днів. У межах довгого циклу діють середні економічні цикли, які називають промисловими, або економічними [4].

Цілі та завдання роботи. Метою цієї статті є визначення та аналіз антикризового інструментарію подолання кризових явищ в економіці, який було вироблено у період розвитку індустріального суспільства.

Викладення основного матеріалу

Історія економічних періодичних криз надвиробництва бере початок з 1788 року з економічної кризи у Франції, де напередодні спостерігався економічний бум. Наприкінці століття наступив застій: мануфактури виробляли товарів більше, ніж споживало населення. Багато мануфактур згорнули виробництво, тисячі городян залишилися без роботи. Економічна криза призвела до політичного колапсу і в 1792 році почалася Велика французька революція. У 1825 році – криза у Великій Британії, яка була тоді вже промисловою країною з найрозвинутішою економікою. Промислова криза відбулась у 1836 р., окрім Великобританії, вона охопила вже й США, що наздоганяли першу за рівнем промислового розвитку. У промислову кризу 1847 р. були вже втягнуті не тільки Англія та США, але й Франція і Німеччина, які також наздоганяли Велику Британію за рівнем промислового розвитку. Наступного 1848 року всю Європу охопила Велика буржуазна революція (“Весна народів”). Криза 1857 р. явилася вже світовою економічною кризою, що охопила усі головні країни світу. Світові економічні кризи були в 1907, 1920, 1929–1933, 1937, 1957, 1974–1975, 2008 роках і сьогодні [4].

Визначимо основні закономірності виникнення і розвитку світових економічних криз, що мали місце за останні 200 років. Проведемо дослідження антикризового інструментарію спрямованого на врегулювання світових економічних відносин у цей період (табл. 1).

Усі названі кризи різняться між собою, оскільки кожна з них історично неповторна та індивідуальна. Однак можна виділити ряд загальних закономірностей, які властиві їм усім [3]:

1. Економічні цикли середньої тривалості мають чотири послідовні фази: кризу, депресію, поживлення, піднесення. Визначальними моментами серед цих фаз є криза і піднесення. Перехід від однієї фази циклу до іншої здійснюється автоматично - на основі ринкових саморегуляторів.

2. Середні цикли за своїм змістом відображають циклічність розвитку не лише виробництва, а й обміну, розподілу і споживання. Це зумовлює багатогранність циклічних коливань, показниками яких є загальні масштаби виробництва, динаміка національного доходу і валового національного продукту, завантаженість виробничих потужностей, зайнятість, реальні доходи населення.

3. Матеріальною основою середніх циклів є фізичне оновлення основних засобів виробництва, насамперед їхньої найактивнішої частини – знарядь праці. Отже, виробництво засобів виробництва виконує в механізмі циклічності базову функцію.

4. Циклічність, що викликана оновленням основних виробничих фондів, не обов'язково призводить до спаду виробництва. Старіння і фізична заміна зношених засобів виробництва не є безпосередньою

причиною кризи. Негативні наслідки цих процесів можна регулювати. Економіці внутрішньо притаманні властивості запобігання таким виробничим спадам. Для цього необхідно розмежувати матеріальні основи середньострокових циклічних коливань і безпосередні причини криз. Останніми є внутрішні суперечності ринкової економіки: функціональна відокремленість її структурних елементів і принципова неможливість у зв'язку з цим цілісного макроекономічного регулювання її.

Таблиця 1

Аналіз причин виникнення та наслідків світових економічних криз

Назва кризи	Тривалість	Причини виникнення	Характеристика. Антикризові заходи	Головна сфера втрат
1788 Економічна криза у Франції	1788–1792 5 років	У першій половині XVIII століття у Франції спостерігався економічний бум. Наприкінці століття наступив застій: мануфактури виробляли товарів більше, ніж споживало населення. 1780-і роки виявилися неврожайними, запасів зернових вистачило всього на кілька років. Багато мануфактур згорнули виробництво, тисячі городян залишилися без роботи. Почалися масові хвилювання.	Економічна криза призвела до політичного колапсу, і в 1792 році почалася Велика французька революція. - Франція стала республікою, було страчено короля Людовика XVI; - адміністративна реформа – спрощення структури апарату управління; - був прийнятий закон Лешапелє, за цим законом заборонялися профспілки; - державний борг у ці роки виріс у кілька разів, для фінансування позик влада ввела додаткові податки церковне майно було конфісковано на користь держави й було продано, щоб покрити державний дефіцит; - впроваджені асигнації – паперові гроші, гарантією паперових грошей стало національне майно	Політичний колапс
1825 Перша міжнародна фінансова криза	1820–1825 6 років	На початку 1820-х років європейські інвестори вкладали в розробку золотих і срібних рудників у Латинській Америці. Добуті в регіоні дорогоцінні метали поставляли в Англію, зокрема, на фондову біржу в Лондоні. Масові спекуляції із золотом і сріблом виснажили резерви Банку Англії, вибухнула фондова криза, що спричинила паніку в банківській системі Великобританії. Криза перекинулася на Латинську Америку, оскільки золотошукачі втратили основний ринок збуту.	Відновлення банківської системи. Акт про банківський статут 1826 р. дозволив створювати акціонерні банки з правом емітувати банкноти в радіусі більш як 65 миль від Лондона. Експансія ощадних банків, що мала за мету тримати заощадження прошарку робітників і надавати їм страхові послуги. Промисловий переворот сприяв випереджаючому розвитку металургійної, вугільної, машинобудівної промисловості, викликав розорення ремісників	Банкрутство банків
1836 Фондова криза в Англії	1836–1843 8 років	В 1836 році – неврожай кукурудзи в Англії і високий рівень відтоку капіталу (в Америці почався бавовняний бум). Міжнародні золоті резерви Банку Англії сильно скоротилися, і йому довелося підняти дисконтну ставку. Почалася криза на британському фондовому ринку.	Диверсифікація банківської системи Великої Британії. Виникнення чартизму – форми робочих об'єднань. Виникли Лондонська асоціація робітників і Великий північний союз в Лідсі – боротьба за робітниче представництво в парламенті. Створено Асоціацію боротьби проти хлібних законів.	Банкрутство банків, крах валют
1847 Фондова криза в Європі	1846–1847 2 роки	Економічна криза 1846 р., неврожайні 1846–1847 рр., дорожнеча, безробіття створили вибухонебезпечну ситуацію. На початку XIX століття найпопулярнішим активом на фондовому ринку Європи були акції залізничних компаній. Багато цих компаній не виправдали надій інвесторів, деякі фірми луснули. Почалася фондова криза, що перекинулася на банківську систему Англії, Німеччині і Голландії.	Загострення соціальної боротьби, розмаху народних виступів і бурхливого піднесення національно-визвольних рухів. Революції в Франції, Австрії, Німеччині, в Угорщині, Бельгії, Іспанії, Швейцарії. Політична роздробленість, тиранія дрібних монархів, панування дворянства, залежність селян від поміщиків, свавілля чиновників і поліції гальмували подальший економічний розвиток країни, обурювали буржуазію та народ. Прийнято закон про 10-годинний робочий день. Обмеження робочого дня призвело до нового витка винахідництва машин. Роль машин у виробництві підвищилася настільки, що не легка, а важка промисловість стала економічно більш важливою, прибутковою	Банкрутство мануфактур, розвиток фабрик
1857 Перша світова економічна криза	1857–1860 4 роки	Почалася в США. Причина – масові банкрутства залізничних компаній і обвал ринку акцій. Колапс на фондовому ринку спровокував кризу американської банківської системи. У тому ж році криза перекинулася на Англію, а потім на всю Європу. Хвиля біржових хвилювань прокотилася навіть по Латинській Америці.	У 1857 р. виникла перша світова циклічна криза, що свідчило про загострення основної суперечності в кількох країнах і певною мірою між інтернаціоналізацією продуктивних сил і вузькими межами національних форм капіталу (власності), переважанням у ньому приватного характеру.	Залізниці і нерухоме майно

Назва кризи	Тривалість	Причини виникнення	Характеристика. Антикризові заходи	Головна сфера втраг
1861 Валютна криза в США	1861–1865 5 років	На початку Громадянської війни між Північчю і Півднем США. Держказначейство країни звернулося за фінансовою допомогою до американських банків. Банки дали кредит уряду, однак влада США не змогла погасити позику вчасно. Виникла криза ліквідності банківської системи, що тривала до кінця війни – 1865 року.	Банки штатів припинили розмін банкнот на золото і срібло, золоті і срібні монети поступились паперовій грошовій системі. У цей час емісію банкнот здійснювали головним чином штатні банки, яких на 1861 р. налічувалось 1601, в обігу перебувало понад 7000 банкнот різного типу, з яких тільки 1500 справді функціонуючих у цей період банків. У 1863 р. було прийнято федеральний закон про створення національної банківської системи. Тільки національні комерційні банки, які були створені згідно з цим законом, мали право емісії банкнот. У США під час Громадянської війни 1861–1865 рр. індекс оптових цін збільшився до 220 % (1864), а роздрібні ціни зросли настільки, що за ввезення провіанту треба було заплатити віз знецінених паперових грошей. У Німеччині після Першої світової війни інфляція досягла сотень тисяч відсотків, у Росії за 1918–1921 рр. ціни зросли у 8 тис. разів.	Банкрутство банків
1890 Криза банку Baring	1890 1 рік	Найстарший англійський банк Baring – кредитор залізниць і інших інфраструктурних проектів - збанкрутував.	Банк Франції і Російський центральний банк надали Великобританії великий кредит, що допоміг країні подолати валютну кризу і провести санацію банку. Керуючий Банку Англії лорд Лідердейл встановив для головних банків Лондона гарантійний фонд	Банкрутство банків
1907 Криза фондової біржі в Нью- Йорку	1907–1908 2 роки	Банк Англії підняв дисконтну ставку. Це призвело до відтоку капіталу зі США – інвестори охоче вкладали в державні папери Королівства. Акції на Нью-Йоркській фондовій біржі обвалилися.	Через значний відтік капіталу із США на Нью-Йоркській фондовій біржі стався обвал ціни акцій. Чинник – Банк Англії підняв дисконтну ставку з 3,5% до 6% з метою поповнення золотих резервів, у зв'язку з цим розвалився американський фінансовий трест "Нікербокер", у якому нараховувалося 18 тисяч вкладників. Це банкрутство спричинило фінансову паніку на фондових ринках по обидва боки океану	Банкрутство банків викликане новими фінансовими інструментами
1914 Міжнародна фінансова криза	1914–1918 5 років	Була викликана початком Першої світової війни. Причина – тотальний розпродаж паперів іноземних емітентів урядами США, Великобританії, Франції і Німеччині для фінансування воєнних дій.	Поряд з усіма державами Європи у війну були втягнуті США, Японія та інші країни світу. Грандіозна за своїми масштабами війна принесла в Європу економічний розлад та величезні матеріальні та людські втрати. Загибло близько 9 млн військових і 10 млн мирних жителів. Матеріальні втрати становили 180,5 млрд доларів.	Нерухоме майно
1920 Світова економічна криза	1920–1922 3 роки	Післявоєнна дефляція та рецесія. Явище було пов'язане з банківськими і валютними кризами в Данії, Італії, Фінляндії, Голландії, Норвегії, США та Великобританії.	1919-1923 рр. характеризують як період повоєнної нестабільності. Наслідком Першої світової війни став новий переділ світу між країнами-переможцями, закріпленій юридично на Паризькій та Вашингтонській мирних конференціях.	Банківський, валютний сектори
1929 Велика депресія	1929–1933 5 років	24 жовтня 1929 року (Чорний четвер) обрушилися всі фондові індекси на американських біржах. Кризі передувало скорочення виробництва в країнах, що розвиваються: бум фондового ринку в США в 1927 р. привів до відтоку капіталу з Європи і Латинської Америки, спровокував кілька валютних криз в Австралії, Аргентині, Бразилії, Уругваї.	24 жовтня 1929 року на Нью-Йоркській фондовій біржі було зафіксоване різке падіння акцій – на 60-70%. Ділова активність катастрофічно впала, золотий стандарт щодо основних світових валют скасували. В деяких країнах промисловість скоротилася наполовину, колосальних масштабів сягнуло безробіття. Встановлено абсолютний державний контроль над золотом; зменшення кількості банків; ліквідовано можливість займатися спекулятивними операціями; введено страхування депозитних вкладів; долар девальвовано на 12 %; забезпечення роботою молоді; введення страхування по старості та безробіттю; створений пенсійний ліміт; прийнятий білл про допомогу фермерам: головна мета – підняти рівень цін.	Глобальна світова криза. Крах фондової біржі, банкрутство банків, торгові війни

Назва кризи	Тривалість	Причини виникнення	Характеристика. Антикризові заходи	Головна сфера втрат
1933 Криза долара	1933–1934 2 роки	<p>Президент США Теодор Рузвельт вирішив припинити дію золотого стандарту в США. До того моменту запаси золота у ФРС не покривали обсяг грошової маси в країні.</p> <p>Побоюючись втілення планів Рузвельта, іноземні інвестори стали скуповувати долари, обмінювати їх на золото і вивозити дорогоцінний метал із країни. У підсумку Рузвельт здійснив задумане: скасував прив'язку долара до золота.</p>	<p>Світова економічна криза 1929-1933 рр. викликала значне зростання банкрутств банків, повністю підірвала довіру до банківської системи серед населення, почалось масове вилучення вкладів із банків з одночасним обміном їх на золото. Це змусило США в березні 1933 р. припинити розмінювати банкноти на золото. Погіршення економічної ситуації у світі загалом та в США зокрема змусило уряд піти на девальвацію власної валюти. Законом від 31 січня 1934 р. долар був девальвований на 40,9%. Громадянам і юридичним особам у США було заборонено володіти золотом у монетарній формі. Розмін грошей на золото скасовувався. Офіційна ціна на золото (35 дол. за тройську унцію) тривалий час була об'єктом державного регулювання США для підтримання незмінного золотого вмісту американської валюти.</p>	Доларова криза
1973 Перша енергетична криза	1973–1975 3 роки	<p>Почалася з подачі країн – членів ОПЕК, що знизила обсяги видобутку нафти. У такий спосіб добувачі чорного золота намагалися підняти вартість нафти на світовому ринку. 16 жовтня 1973 року ціна бареля нафти піднялася на 67% - з \$3 до \$5. В 1974 році вартість нафти досягла \$12.</p>	<p>Охопила усі капіталістичні країни і відрізнялася високим рівнем інфляції. Характерною рисою цієї кризи було переплетення її з глибокими структурними кризами, що вразили найважливіші сфери виробництва – енергетику, сировинні галузі, включаючи і сільське господарство, а також валютну систему. Підвищення цін на нафту призвело до росту дефіциту платіжного балансу розвинених країн-імпортерів нафти. Окрім того, відбувся остаточний крах золотовалютного стандарту (Бреттон-Вудської валютної системи). Масштабна біржова криза відбулась у 1973 – 1974 рр., коли майже 7 млн акціонерів США (насамперед дрібних) продали свої акції за заниженими цінами.</p> <p>В лютому 1973 р. було проведено девальвацію долара на 10%. Щоб витіснити золото з обігу і відновити довіру до долара, в 1975 р. уряд США дозволив своїм громадянам купувати золоті зливки та монети.</p>	В четверо зросли ціни на нафту, інфляція

Назва кризи	Тривалість	Причини виникнення	Характеристика. Антикризові заходи	Головна сфера втраг
1987 Чорний понеділок	1987–1991 5 років	19 жовтня 1987 року американський фондовий індекс Dow Jones Industrial обвалився на 22,6%. Слідом за американським ринком провалилися ринки Австралії, Канади, Гонконгу. Катастрофу на світових фондових майданчиках біржовики вважають містикою: події не передували економічні чи політичні потрясіння. Можлива причина кризи – стадний рефлекс: відтік інвесторів з ринків після сильного зниження капіталізації пари-трійки великих компаній.	Особливістю розвитку фондового ринку США в 1980-і рр. було значне посилення позицій великих інституціональних інвесторів, на частку яких напередодні біржового краху 1987 р. припадало близько 50% обсягу продажів на Нью-Йоркській фондовій біржі, січень-серпень 1987 р. курси акцій зросли на 44%, відношення курсів до середнього прибутку в розрахунку на одну акцію досягло спекулятивного рівня – 24. Різко збільшені обсяги спекулятивних угод стали короткостроковим фактором біржового буму. До літа відрив показників фондової біржі від економічно обґрунтованих рівнів досяг масштабів. Ціни акцій досягли піка в серпні, після чого почали стрімко падати вниз. Фондова криза в найкоротший термін набула глобального характеру. Це було пов'язано з тим, що в другій половині ХХ століття прискорилися процеси взаємозв'язку й взаємозалежності (глобалізації) національних фондових ринків. Фондова криза також виявила тісний взаємозв'язок розвинених ринків цінних паперів і ринків, що формуються. Розпочавшись у країнах з розвиненими ринками цінних паперів, біржова криза вибухнула також й у країнах з ринками, що формуються. Особливо гострий шок восени 1987 р. відчували біржі країн Південно-Східної Азії та Латинської Америки. Серед країн Південно-Східної Азії найглибше падіння кон'юнктури спостерігалось в Гонконгу. Були ухвалені заходи, спрямовані на обмеження коливань курсів акцій: рішення про впровадження пілотного проекту, що передбачав припинення деяких видів комп'ютерних торговельних операцій, якщо рівень індексу Dow Jones відхилявся вгору або вниз більш ніж на 50 пунктів. Окрім того, проект передбачав призупинення комп'ютерної торгівлі окремими акціями на 10 хвилин, якщо коливання їхніх цін виходили за певні межі.	Доларова криза, торгівля програми, неліквідність, нерухоме майно
1994 Мексиканська криза	1994–1995 2 роки	Наприкінці 1980-х рр. мексиканський уряд проводив політику залучення інвестицій у країну. Зокрема, чиновники відкрили фондову біржу, вивели на майданчик більшість мексиканських держкомпаній. В 1989–1994 р. у Мексику линув потік іноземного капіталу. Перший прояв кризи – втеча капіталу з Мексики: іноземці стали побоюватися економічної кризи в країні. В 1995 році із країни "пішли" \$10 млрд. Почалася криза банківської системи.	Мексиканська криза 1994 року вибухнула незабаром після того, як Мексика першою з країн Латинської Америки була прийнята у клуб найбільш розвинених держав ОЕСР. Національна валюта подешевшала більш ніж удвічі, а ВВП скоротився на 6%. Криза виявилася цілковитою несподіванкою для всіх, але насамперед для самого уряду Мексики, який старанно проводив реформи за програмою МВФ. Причиною економічних негараздів стали серйозні структурні деформації мексиканської економіки – величезний зовнішній борг, розвиток експортноорієнтованих простих складальних виробництв, хронічний дефіцит платіжного балансу, перевага портфельних інвестицій.	Інвестиційна, валютна криза

Назва кризи	Тривалість	Причини виникнення	Характеристика. Антикризові заходи	Головна сфера втрат
1997 Азіатська криза	1997 1 рік	Наймасштабніше падіння азіатського фондового ринку із часів Другої світової війни. Криза – наслідок відходу іноземних інвесторів із країн Південно-Східної Азії. Причина – девальвація національних валют регіону та високий рівень дефіциту платіжного балансу країн Південно-Східної Азії. За підрахунками економістів, азіатська криза знизила світовий ВВП на \$2 трлн.	Азіатська криза охопила спочатку такі країни Південно-Східного регіону як Тайланд, Філіппіни, Індонезію, Малайзію, Південну Корею, а згодом поширилась на Тайвань, Гонконг, Сінгапур, саме ці країни відносяться до групи нових індустріальних і сформували великий потенціал для економічного розвитку за короткий час, перейшовши до сучасної моделі організації економіки. Країни цього регіону з середини 80-х років XX століття знаходились на черговому циклічному підйомі економіки, для них було характерним – зростання обсягів ВВП і експорту, збільшення валютних резервів іноземної конвертованої валюти, бездефіцитні бюджети країн. Виділяють такі сценарії розвитку кризи, що були спровоковані зовнішніми чинниками: Перший – криза була спровокована Китаєм, який намагався послабити економічний розвиток цих країн і отримати додаткові переваги на азіатському просторі. Другий – криза виникла у результаті переходу Гонконгу під юрисдикцію Китаю та зменшенням у наслідок цього довіри з боку міжнародного спекулятивного капіталу до азіатського фондового ринку. Третій – криза була ініційована США з метою підірвати економічний розвиток Азійських країн та зневілювати передумови стрімкого економічного розвитку Китаю. Четвертий – криза була породжена внаслідок комбінації трьох складових: застоєм економіки Японії, фіксацією національних валют до американського долара, мало дієвими програмами МВФ щодо відновлення стабільності у постраждалих країнах.	Фінансовий голод Зниження темпів росту виробництва Втрата торгових позицій на світовому ринку
1998 Російська криза	1998–1999 2 роки	Одна з найважчих економічних криз в історії Росії. Причини дефолту: величезний державний борг Росії, низькі світові ціни на сировину (Росія – великий постачальник нафти та газу на світовий ринок) і піраміда державних короткострокових облігацій, по яких уряд РФ не зміг розплатитися вчасно. Курс рубля відносно долара в серпні 1998 – січні 1999 впав в 3 рази – 6 руб. за долар до 21 руб. за долар. Фондовий ринок України пережив одне із сильніших падінь за свою історію під впливом кризи російського фондового ринку.	Надання стабілізаційного кредиту МВФ Росії. Заява уряду Росії про призупинення емісії державних казначейських зобов'язань. Заява уряду Росії про призупинення емісії державних казначейських зобов'язань. Дефолт та впровадження 90-денного мораторію за сплатою іноземних кредитів. НБУ тимчасово заборонив резидентам здійснювати авансові платежі за імпорними контрактами як в іноземній валюті, так і у гривнях. Розрахунки в сумах, що перевищують \$10 тис. USD, повинні здійснюватися лише в акредитивній або інкасовій формах. Упроваджено "ручне" керування курсом. Міністерство фінансів України запропонувало добровільний обмін ОВДП на конверсійні облігації з терміном погашення через 3-5,5 років. Окремим банкам заборонено здійснювати неторгові операції з обміном валюти. Припинення операцій на Український міжбанківський валютний біржі на "технічну перерву". Курс "чорного" ринку сягнув 1,8–3,5 грн/\$. Для купівлі валюти на УМВБ та КМВБ треба надавати довідку податкової інспекції про відсутність заборгованості перед бюджетом. Довідок не видають, проплатити імпортний контракт неможливо. Банкам тимчасово заборонено виплачувати дивіденди, викупати акції, будуватися, ремонтувати, купувати основні фонду, робити внески в дочірні та асоційовані установи. Адміністративний арешт 50 керівників підприємств боржників за іноземними кредитами, гарантованими урядом. Втрати статутного капіталу комерційних банків – 34%, відтік вкладів населення – 12%.	
2001 Криза.com	2001–2003 3 роки	Крах інтернет компаній (доткомів) спочатку торкнувся дрібних інтернет компаній, потім хвиля банкрутств прокотилася по великих компаніях, що спеціалізувалася на послугах b2b (бізнес для бізнесу). Причина кризи – невіправдано високий рівень інвестицій у компанії IT-сектора та низькі фінансові показники багатьох з них.	Вперше \$ США зрівнявся з Євро і навіть почав йому поступатися у ціновому співвідношенні. Причина – тисячі інтернеткористувачів почали активно вкладати кошти в інтернет компанії, з віртуальною уявою започаткування елементів "нової економіки". Але у березні 2000 року акції таких інтернет компаній різко впали у ціні. Після кризи доткомів у США почалася рецесія.	Кульки Dot.com, Sep 11, бухгалтерські скандали

Назва кризи	Тривалість	Причини виникнення	Характеристика. Антикризові заходи	Головна сфера втрат
2008 Міжнародна фінансово-економічна криза	2007 р. початок, 2008 – 2009 пік кризи, максимум і на сьогодні	Через масові неповернення кредитів банки почали виставляти на продаж заставне житло, що призвело до обвалу цін на ринку нерухомості. Так почалася іпотечна (кредитна) криза у США. Це призвело до банкрутства найбільшого іпотечного банку "LEHMAN BROTHERS" у вересні 2008 року та обвалу на фондових ринках США. Криза ринку нерухомості паралельно зачепила ринки різних груп товарів, які кредитувалися, що призвело до зниження продаж на цих традиційних ринках.	Перша хвиля поширилась у 2007 році, коли на світових фондових ринках відбулося перше падіння фондових індексів провідних банків та фінансових компаній. За таких обставин спекулятивний капітал, що шукає стабільні ринки з найвищими прибутками, перейшов із ринків розвинених країн до країн з економіками, що розвиваються, які продовжували демонструвати високі темпи зростання та прибутковості. Друга хвиля стартувала на початку 2008 року, коли падіння фондових ринків світу, що тривало, зумовило переорієнтацію фінансових потоків з одних активів в інші, зокрема сировинні та енергетичні. Третю хвилю світової кризи ми спостерігаємо тепер. Наслідками цього етапу світової фінансової кризи стала серія банкрутств провідних світових фінансових компаній та поширення фінансової кризи на реальний сектор світового господарства, падіння попиту на світових ринках та, як результат, обвал цін на сировинних ринках, стагнація провідних економічних систем.	Нерухоме майно, банкрутство банків

5. Криза є найскладнішою та найсуперечливішою фазою економічного циклу. Прискорюючи відмирання застарілих економічних систем, вона одночасно є важливою ланкою, що прискорює технічне і технологічне оновлення виробництва, структурну перебудову економіки.

Існують різні точки зору на причини економічних криз. Давид Рікардо причиною криз вважав несправедливість у розподілі багатства. Сімон Сімонді (Швейцарія) пояснював кризи недоспоживанням народних мас, невідповідністю між виробництвом і споживанням. Карл Маркс стверджував, що кризи – це суперечність між виробництвом і споживанням (або анархія виробництва).

Представники неокласичної і ліберальної шкіл вважали причиною криз недоспоживання населення, що викликає надвиробництво. Більш близькі до марксистської позиції економісти, що вважають причиною криз диспропорціональність чи "нерівновагу". Теорія нерівноваги збігається з іншим розповсюдженим поглядом на кризи як на породження зовнішніх умов – політичних, демографічних, природних. Ф. фон Хайек, прихильник ринкової свободи і лютий супротивник державного втручання, вважав, що кризи надвиробництва виникають через надлишкове фінансування з боку держави.

Український економіст Михайло Туган-Барановський причину виникнення криз вбачав у диспропорції між рухом заощаджень та інвестицій у галузях, що виробляють засоби виробництва. Він вважав, що потрібне раціональне регулювання інвестицій. Д. Кейнс пояснював кризи дією закону психології, згідно з яким люди, «схильні, як правило, збільшувати споживання із зростанням доходів, але не такою мірою, якою зростає дохід».

Існує і психологічна теорія криз. Так, на думку І. Шумпетера, кожній фазі властива своя психологічна картина, що формує відношення до інвестицій. Паніка і розбрід кризового стану ведуть до застою капіталовкладень, підвищений настрій в умовах підйому стимулює гарячку. "Мінливі ситуації" формують нерівномірність інвестиційного циклу.

П. Самуельсон в процесі дослідження теорій, що пояснюють причини економічних циклів і криз виділяє як найбільш відомі теорії циклів і кризи наступні:

- грошову теорію, що пояснює цикл експансією (стиском) банківського кредиту (Хоутрі й ін.);
- теорію нововведень, що пояснює цикл використанням у виробництві важливих нововведень (Шумпетер, Хансен);
- психологічну теорію, що трактує цикл як наслідок хвиль песимістичного і оптимістичного настрою, що охоплюють населення (Пігу, Беджот й ін.);
- теорію недоспоживання, що вбачає причину циклу в занадто великій частці доходу, що йде багатим і ошадливим людям, у порівнянні з тим, що може бути інвестоване (Гобсон, Фостер, Кетчінгс й ін.);
- теорію надмірного інвестування, прихильники якої думають, що причиною рецесії є, швидше, надмірне, ніж недостатнє, інвестування (Хайек, Мізес й ін.);
- теорію сонячних плям – погоди – врожаю (Джевонс, Мур).

Сучасні економісти наводять ще багато причин виникнення та розвитку кризових явищ в світовій економіці. Але, без сумніву, економічні кризи – це надзвичайно складні суспільні, політичні, економічні, фінансові, соціальні та психологічні явища, які виникають завдяки взаємодії низки факторів, супроводжуються істотними змінами у структурі економіки і є закономірними та об'єктивними процесами, що, у випадку адекватного антикризового менеджменту, сприяють загальному оновленню світових економічних систем.

Література

1. Савченко А. Г. Макроекономіка : [підручник] / Савченко А. Г. – [2-е вид.]. – К. : КНЕУ, 2007. – 448 с.
2. Советский энциклопедический словарь / [под ред. А. М. Прохорова]. – М. : Советская энциклопедия, 1980. – 1600 с.
3. Основи економічної теорії: політекономічний аспект : [підручник / за ред. В. П. Нестеренка]. – К. : Вища школа – Знання, 1997.
5. Основи економічної теорії : у 2 ч. : [навч. посібник / за ред. О. О. Мамалужа]. – Харків : Національна юрид. академія України, 1999.
6. Контракти. – 04-02-2008. – № 05.
7. Стежко Н. В. Вплив глобалізації на поширення кризових процесів в міжнародній економіці / Н. В. Стежко // Україна на шляху соціально-економічних перетворень в умовах глобалізації : матеріали ІХ Міжнародної науково-практ. конф. – Кіровоград : КНТУ, 2009. – Вип. 8. – 493 с.

Надійшла 02.03.2011

УДК 338.24:637

В. В. КОНОВАЛ

Вінницький кооперативний інститут

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У статті розглянуто теоретичні аспекти стратегічного планування. Визначено сутність і особливості стратегічного планування на підприємствах. Проаналізовано сучасні тенденції розвитку підприємств легкої промисловості України.

In the article the theoretical aspects of strategic planning. Defined the essence and features of strategic planning at enterprises. Analysis of modern trends in the development of the enterprises of light industry of Ukraine.

Ключові слова: стратегія управління, легка промисловість, вітчизняне виробництво, стратегія.

Постановка проблеми. Вітчизняне виробництво сьогодні характеризується далеко не повним використанням факторів управління, які забезпечують підвищення його ефективності, удосконалення структури, впровадження новітньої технології і сучасних методів управління виробництвом. За таких умов необхідний пошук нових підходів для забезпечення фінансового оздоровлення і розвитку промисловості.

Одним із таких підходів є стратегічне управління підприємницькою діяльністю. В основі стратегічного управління лежить стратегія розвитку промислового виробництва, розроблена на тривалу перспективу, яка дозволяє йому за більш короткий проміжок часу адаптуватись до реалій ринку, своєчасно реагувати на зміни як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Саме тому впровадження стратегічного управління підприємницькою діяльністю є однією з основних задач і умов забезпечення ефективності промислового виробництва.

Серед галузей промисловості, які забезпечують виробництво товарів народного споживання, провідне місце займає легка промисловість, її виробничий потенціал включає 17 підгалузей, більш як 600 підприємств та організацій. В умовах соціальної переорієнтації економіки цій галузі належить ведуча роль у піднесенні рівня життя населення. Для покращення роботи підприємств легкої промисловості, забезпечення їх стабільного розвитку та запобігання спаду виробництва керівництво підприємств повинно акумулювати та використовувати найкращий світовий досвід зі стратегічного управління.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичним та практичним аспектам стратегічного управління протягом останніх 40 років було присвячено чимало спеціальних досліджень і монографій за кордоном. Великий внесок у становлення та розвиток цього розділу науки управління зробили Ф. Абрамс, Й. Ансофф, Дж. Куїн, М. Портер, А. Томпсон, К. Ендрюс. Саме вони доклали багато зусиль для того, щоб виявити і сформулювати принципові особливості стратегічного управління бізнесом.

Серед вітчизняних вчених, які зробили великий внесок у теоретичне дослідження методів і моделей стратегічного управління, можна відмітити І. Цигинника, Ю. Антонюка, О. Мозенкова, Л. Птащенко та інших вчених.

Незважаючи на велику кількість наукових праць і досягнень в теорії та практиці, присвячених стратегічному управлінню підприємствами, є частина питань, які залишаються постійним об'єктом дискусій, і в цілому наукову розробленість цієї проблеми ще не можна визначити вичерпною.

Цілі статті. Мета даної роботи – дослідити сутність і особливості стратегічного управління. Проаналізувати сучасні тенденції розвитку підприємств легкої промисловості України і обґрунтувати необхідність використання провідного досвіду стратегічного управління для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Люди вже тривалий час вивчають і аналізують стратегію як явище та інструмент розв'язання їхньої проблеми, тому що вони хочуть знати, що їм робити завтра, післязавтра, в